

สังเขปประวัติ

วัดมหาธาตุวรวิหาร ราชบุรี

โดย

พระเทพวิสุทธาภรณ์

เจ้าอาวาส

๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐

สังเขปประวัติ

วัดมหาธาตุวรวิหาร ราชบุรี

โดย

พระเทพวิสุทธาภรณ์

เจ้าอาวาส

๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐

๑. เมืองราชบุรี

เมืองราชบุรี เดิมเรียกเมืองชยราชบุรี เป็นเมืองประเภทหัวเมือง ตั้งมาแต่สมัยทวารวดี เดิมตั้งอยู่ที่ ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี ต่อมา เมื่อเส้นทางสัญจรทางน้ำตื้นเขิน จึงย้ายมาลง ณ ตำแหน่งที่เป็น วัดมหาธาตุวรวิหารปัจจุบัน เมืองชยราชบุรีเดิมคูเมืองตื้นเขิน มีบัวขึ้นเป็น ส่วนใหญ่ จึงเรียกคูบัว ตั้งอยู่ตำแหน่งใหม่นี้ปลายทวารวดี ตลอดสมัย เขมรยุคต้น เขมรยุคปลาย สุโขทัย อยุธยา จนถึงต้นรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ จึงย้ายเมืองไปอยู่ ณ ฝั่งตรงกันข้าม ที่เป็นค่ายภาณุรังษีปัจจุบัน ด้วยเหตุผลทางยุทธศาสตร์ ถึงรัชกาลที่ ๕ ทรงตัดทางรถไฟผ่านกลางใจเมือง จึงได้โปรดฯให้ย้าย กลับมาอยู่แม่กลองฝั่งขวาที่เป็นตลาดปัจจุบัน

๒. พระอาทิมงคล

พระครูปลัดทอง จนฺทสุวณฺโณ เป็นชาวท่าแจ่ เล่าให้ พระมหาไพบูลย์ (เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน) ฟังว่า พระอาทิมงคลนี้ เดิมประดิษฐานอยู่ในคูหาปรางค์ประธาน ต่อมาเศียรถูกโจรกรรมไป ทางราชการไปจับได้ที่ท่าเรือคลองเตย ในขณะที่จะส่งออกนอกประเทศ และเศียรนั้นทางราชการได้ยึดเข้าพิพิธภัณฑ์ ต่อมาจึงได้ย้ายองค์ที่ ปราศจากเศียรไปไว้ หลังพระรำพึง ในระเบียงคต ต่อมาได้ถูกย้ายไปไว้ที่มุม ระเบียงคต ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งด้านในและด้านนอกระเบียง ตามลำดับ ปัจจุบันได้บูรณะและประดิษฐาน อยู่บนฐานเจดีย์เก่าด้าน ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปรางค์ประธาน

สันนิษฐานว่า เมื่อย้ายเมืองชยราชบุรีจากคูบัวมาลง ณ ตำแหน่งวัดมหาธาตุวรวิหาร ได้สร้างวิหารประดิษฐานพระอาทิมงคล ณ ตำแหน่งที่เป็นวิหารหลวงปัจจุบัน ตามคติของคนโบราณ เมื่อสร้างบ้านสร้างเมืองที่ไหนก็จะสร้างสิ่งเคารพไว้ประจำเมือง เป็นพุทธสถานบ้าง เป็นเทวสถานบ้าง ตามความเชื่อของตน

หมายเหตุ หลักฐานอ้างอิง ได้จากหนังสือเที่ยวเมืองโบราณบางปู

๓. พระชัยพุทธมหานาค (หลวงพ่อพันปี)

ประมาณย้อนหลังไป ๑๐ ปี แต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้มีนายทหารท่านหนึ่งยศนายพันแจ้งให้ทราบว่า ตนเองมีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดสระแก้วและรับราชการอยู่ ณ ที่ภูมิลำเนาเดิมตลอดมา และยังมีหน้าที่เกี่ยวกับมัคคุเทศก์ในจังหวัดอีกตำแหน่งหนึ่ง เขามาขอชมพระชัยพุทธมหานาค ทางเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันก็ตอบไปว่าไม่มี เขาก็บรรยายพระพุทธลักษณะให้ฟัง ก็บอกเขาว่า มีพระพุทธรูปองค์หนึ่ง เข้าลักษณะตามที่บรรยายเมื่อเขาได้ชมแล้วก็บอกว่า องค์นี้แหละ คือพระชัยพุทธมหานาค (แต่นายทหารท่านนั้น เรียกพระพุทธชัยมหานาค) นายทหารท่านนั้นบรรยายให้ฟังต่อไปว่า พระชัยพุทธมหานาคนี้ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้างทั้งหมด ๒๓ องค์ ประดิษฐานตามปรางค์เขมรต่างๆแทนเทวรูปปรางค์เดิม เป็นปรางค์หิน ศิลปะเขมรตั้งอยู่ ณ ตำแหน่งที่เป็นวิหารหลวงปัจจุบัน

ลักษณะพระชัยพุทธมหานาค เป็นพระปรางค์นาคปรก สะดุ้งมาร สร้างด้วยหินทรายสีขาว ศิลปะเขมร จะผิดกับพระนาคปรกทั่วๆไปซึ่งเป็นปรางสมาธิ ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในคูหาปรางค์ประธาน

๔. ปรางค์

ปรางค์ปัจจุบัน ประกอบด้วยปรางค์ประธานและปรางค์บริวาร ศิลปะอยุธยายุคต้น มีลายปูนปั้นประดับ สร้างถอยหลังออกไปจากปรางค์เขมรเดิม เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ต่างจากปรางค์เขมร เขมรยุคต้นประดิษฐานเทวรูป หรือ ศิวลึงค์ เขมรยุคปลายประดิษฐานพระพุทธรูป การบรรจุพระบรมสารีริกธาตุยุคโบราณ นิยมฝัง ฉะนั้น พระบรมสารีริกธาตุ ที่บรรจุอยู่ ณ ปรางค์ปัจจุบัน จึงบรรจุอยู่ที่ฐานปรางค์ส่วนบนแล้วประดิษฐานพระพุทธรูปไว้บนปากหลุมที่บรรจุ

หลักฐานเรื่องนี้

๑. สมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง ฤดูร้อนเสด็จออกรับลมนอกพระตำหนักทอดพระเนตรเห็นแสงพวยพุ้งขึ้นจากแผ่นดิน จึงให้ราชบริพารเอาไม้ไปปักไว้ รุ่งเช้าจึงโปรดให้ขุด ได้พบพระบรมสารีริกธาตุ จึงโปรดให้สถาปนาวัดขึ้น ณ ตำแหน่งนั้น ชื่อ วัดมหาธาตุ

๒. ประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้มีการขุดที่ฐานเจดีย์ซ้ายขวาหน้าปรางค์ประธาน ได้พบพระบรมสารีริกธาตุฝังอยู่ใต้ฐานเจดีย์

๕. ระเบียงคต (ระเบียงคด)

เป็นอาคารเก็บพระพุทธรูป โดยที่วัดมหาธาตุ เป็นอารามสำคัญประจำเมือง เมื่อเมืองราชบุรีย้ายข้ามฝั่งไป วัดต่างๆ จึงร้างโดยมากและร้างตลอดไป เว้นวัดมหาธาตุวรวิหารจะมีผู้มาบูรณะขึ้นใหม่ ในขณะเดียวกันก็รวบรวมพระพุทธรูปจากวัดร้างต่างๆ มาเก็บไว้ ณ วัดมหาธาตุ ฉะนั้น พระพุทธรูปในระเบียงคต จึงหลากหลายศิลปะ มีทั้งศิลปะทวารวดี เขมร อยุธยา และรัตนโกสินทร์

๖. วิหารหลวง

สร้าง ณ ตำแหน่งที่เป็นวิหารทวารวดี และปรางค์เขมรเดิม ความยาว ๙ ห้อง มีมุขเด็จ (มุขเด็ด) มีบันไดขึ้น ๒ ข้างของมุขเด็จ ความยาว ๙ ห้อง วิหาร ๙ ห้อง ก็เรียก เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นสมัยอยุธยายุคต้น เรียก พระมงคลบุรี พระศรีนัคร์ ศิลปะอยุธยายุคต้นก็เรียก อู่ทองยุคหลังก็เรียก อู่ทองหน้าหนุ่มก็เรียก หันหลังให้กัน นอกจากเป็นที่สักการะประจำเมืองแล้ว ยังขออาราธนาให้ช่วยระวังหน้าระวังหลังตามความเชื่อของคนในสมัยนั้น

๗. วิหารราย

ตั้งอยู่หน้าปรางค์ นอกระเบียงคต มี ๔ หลัง เป็นที่เก็บพระพุทธรูปประธานประจำโบสถ์ร้างเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นบ้าง เป็นพระพุทธรูปสร้างด้วยศิลาบ้าง ศิลปะอยุธยา สันนิษฐานว่า นำมาจากโบสถ์ร้าง วัดอุทัย วัดท่าพระทอง วัดโพธิ์เขียว และวัดตารอด วัดร้าง

๘. <u>แท่นถือน้ำสาบาน</u>

เป็นแทนตั้งเครื่องสังเวยในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา (น้ำสาบาน) ประจำเมือง เป็นแท่นรูปยาวตาม (แท่นบูชาจะยาวขวาง แท่นตั้งเครื่องสังเวยจะยาวตาม) ตั้งอยู่ตรงประตูโคปุระด้านใน หน้าวิหารหลวงออกไประหว่างวิหารราย ทั้ง ๒ แท่นนี้บูรณะขึ้นเป็นครั้งที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๔๒)

๙. <u>กำแพงพระปรางค์</u>

สร้างมาแต่สมัยเขมรยุคต้น ล้อมปรางค์(ปราสาท) มีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ต่อมาเขมรยุคปลาย ได้เปลี่ยนทับหลังกำแพงจากปาลารี หรือบาลี (ปลายหอก) มาเป็นพระแผง ครั้นถึงสมัยอยุธยาได้ขยายบริเวณปรางค์เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าโดยกำแพงครึ่งท่องหลังใช้อิฐสร้าง ฉะนั้นกำแพงปรางค์วัดมหาธาตุจึงเป็น ๒ ยุค คือ ครึ่งท่อนหน้าเป็นเขมร ครึ่งท่อนหลังเป็นอยุธยา

๑๐ <u>มณฑป</u>

เดิมด้านซ้ายของปรางค์ (ที่จำพรรษาของพระสงฆ์ปัจจุบัน) เป็นอีกวัดหนึ่ง เรียกวัดหน้าพระธาตุ เพราะผู้ที่จะเดินทางมานมัสการพระมหาธาตุทางหนึ่งจะต้องมาขึ้นเรือ (มิใช่ลงเรือ) ที่ท่าวัดนี้ เป็นวัดคู่กับวัดลั่นทม (สำนักประชุมนารีปัจจุบัน)

๒ วัดนี้ มีหน้าที่ดูแลพระมหาธาตุ หลักฐานเรื่องนี้ได้จากองค์พระปฐมเจดีย์ และพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช จะมีวัดอยู่ ๔ วัดรอบองค์พระปฐมเจดีย์ และพระบรมธาตุ มีหน้าที่ดูแลพระปฐมเจดีย์และพระบรมธาตุ

ด้านหน้าของพระอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ (วัดมหาธาตุวรวิหาร) นอกกำแพงแก้ว เยื้องไปทางขวามือ มีมณฑป ๑ หลัง เป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธบาทจำลอง (มิใช่รอยพระพุทธบาท รอยพระพุทธบาทคือรอยเท้า ของพระพุทธเจ้าที่ประทับไว้ ส่วนพระพุทธบาทคือรูปเท้าของ พระพุทธเจ้า) สร้างด้วยหินทรายสีชมพู ศิลปะรัตนโกสินทร์

๑๑. <u>พระอุโบสถ</u>

สร้างมาแต่สมัยอยุธยา ต่อมาหลังคาได้พังลง เนื่องมาจาก วัดมหาธาตุได้เคยร้างไปช่วงหนึ่งตอนย้ายเมือง ต่อมาถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หลวงพ่อบุญมา ปฐมเจ้าอาวาส ยุคหลังสุด พร้อมด้วยทายกทายิกาได้บูรณะขึ้นใหม่ ดังนั้น พระอุโบสถ หลังนี้ ฐานเป็นศิลปะอยุธยา (อ่อนเป็นรูปสำเภา) หลังคาเป็น รัตนโกสินทร์ยุคต้น

๑๒. <u>พระพุทธสิหิงค์</u>

ราว พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้มีนายทหารคณะหนึ่ง จากกรุงเทพมหานคร มาพบพระมหาไพบูลย์(เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน) ขอชมพระพุทธสิหิงค์ ได้ตอบเขาไปว่าที่วัดนี้ไม่มี เขาก็ยังยืนยันว่ามี ต่อมาได้สังเกตพระพุทธรูป องค์หนึ่ง มีลักษณะที่แปลกกว่าพระพุทธรูปองค์อื่นทั่วไป องค์ลักษณะ ศิลปะศรีวิชัย พระพักตร์หน้ามนุษย์ เกตศิลปะเชียงแสนยุคต้น ฐานบัวคว่ำ บัวหงาย ศิลปะรัตนโกสินทร์ พระพุทธรูปองค์นี้นายสมชาย (หมอเบี้ยว) สุขสวัสดิ์

เคยเล่าให้พระมหาไพบูลย์ฟังว่า หล่อที่วัดนี้สมัยหลวงพ่อตั๋น และยังได้สร้างรูปจำลอง เป็นพระเครื่ององค์เล็กไว้จำนวนหนึ่ง (พระเครื่ององค์นี้พระมหาไพบูลย์เคยได้เห็น) สันนิษฐานว่า พระพุทธสิหิงค์องค์นี้สร้างขึ้นเพื่อใช้แห่ในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งสมัยนั้นนิยมแห่ทางเรือ ที่เรียกว่าชักพระ เพื่อสะดวกในการนำลงเรือจึงสร้างวิหารไว้ริมน้ำเพื่อประดิษฐานซึ่งวิหารหลังนี้ ก็คือ ฐานเมรุเก่า

๑๓. <u>เจดีย์แถว</u>

อยู่ด้านหน้ามณฑป เดิมมี ๘ องค์ ถูกรื้อถอนไป ๓ องค์ ถูกดัดแปลงไป ๑ องค์ สันนิษฐานว่า เป็นเจดีย์บรรจุอัฐิของบุคคลสำคัญของเมืองราชบุรี เพราะเป็นเจดีย์ใหญ่กว่าเจดีย์บรรจุอัฐิของคนทั่วไปและรูปทรงล้อลักษณะเจดีย์ยุคสุโขทัย

<u>๑๔. หอสวดมนต์</u>

เป็นเรือนไม้ ยาว ๕ ห้อง มีระเบียงหน้า ภายในกั้นห้องไว้หนึ่งห้อง ลักษณะคล้ายห้องนอนของบ้านเรือนทั่วไป ซึ่งตรงกับที่ประครูปลัดทองเล่าให้พระมหาไพบูลย์ฟังว่า อาคารหลังนี้เป็นเรือนของคุณหลวง (ไม่ทราบชื่อ) อยู่ทางบ้านไร่ ถวายมา แล้วหลวงพ่อตั๋นได้มาดัดแปลงเป็นหอสวดมนต์ คู่กับหอสวดมนต์เก่า หรือกุฏิเจ้าอาวาสเก่า ปัจจุบันได้ขยายแยกออกจากกันแล้วใส่ชานกลาง เป็นกุฏิเจ้าอาวาส

๑๕. อู่เรือ

อู่เรือ มี ๒ แห่ง คือ ที่ท้ายหอสวดมนต์ ของวัดหน้าพระธาตุ ๑ แห่ง ที่ท้ายโบสถ์วัดลั่นทน (วิหารสำนักประชุมนารีปัจจุบัน) ๑ แห่ง ซึ่งในกาลต่อมา เรียกว่า สระ อู่เรือใช้เป็นที่เทียบเรือ เสมือนลานจอดรถในปัจจุบัน สำหรับผู้เข้ามาวัด ฉะนั้น ริมอู่เรือ จะมีศาลาท่าน้ำขนาดใหญ่ เพื่อผู้ที่เดินทางมาใช้เป็นที่แต่งตัวบ้าง พระสงฆ์ใช้เป็นที่ขึ้นเรือบ้าง (เอาเรือขึ้น) ปัจจุบันศาลาท่าน้ำของวัดหน้าพระธาตุรื้อไปหมดแล้ว ส่วนของวัดลั่นทมมาไม่ทัน

๑๖. บ่อปั้นอิฐ

คือ บ่อที่ขุดดินเอามาปั้นอิฐ เพื่อสร้างศาสนสถานที่ใหญ่ๆ เช่นโบสถ์ สมัยก่อนไม่มีการผลิตอิฐจำหน่าย ฉะนั้น เมื่อจะสร้างศาสนสถานที่ใหญ่ เช่น โบสถ์แล้ว ก็จะขุดดินข้างโบสถ์นั้น เอามาปั้นและเผาในที่นั้น เพื่อตัดปัญหาการขนย้าย ต่อมา บ่อนั้นจะนิยมเรียกว่า สระ เช่นโบสถ์วัดหน้าพระธาตุ มีบ่ออยู่ด้านขวา (ปัจจุบันถมแล้ว) โบสถ์วัดลั่นทม มีบ่ออยู่ด้านขวา ปัจจุบันเป็นสระน้ำ โบสถ์วัดบ้านกล้วย มีบ่ออยู่ด้านซ้าย ปัจจุบันถมแล้ว โดยเฉพาะโบสถ์วัดบ้านกล้วย (หลังที่๒) มีพยานบุคคล คือ โยมป้าม้วน จุลคีรี ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว

๑๗. โพธิ์เงินโพธิ์ทอง

โพธิ์ที่สำคัญจะนิยมปลูกในบริเวณปูชนียสถาน โพธิ์ที่ได้ชื่อว่า โพธิรุกขัง เจติยัง จะนิยมปลูกไว้ท้ายโบสถ์ เพราะถือว่าเป็นเจดีย์ชนิดหนึ่ง

เมื่อพระทำวัตรสวดมนต์ในโบสถ์ ได้ชื่อว่า สักการบูชาต้นโพธิ์ด้วย วัดมหาธาตุวรวิหาร มีโพธิ์สำคัญอยู่ ๒ ต้น คือหน้าโบสถ์ ๑ ต้น เป็นโพธิ์เงิน ข้างมณฑป ๑ ต้น เป็นโพธิ์ทอง รู้ได้โดยเมื่อโพธิ์แตกใบอ่อน โพธิ์เงินใบอ่อนจะเป็นสีขาว โพธิ์ทองใบอ่อนจะเป็นสีแดง

๑๘. เจดีย์ท่าน้ำ

แม่น้ำแม่กลอง ตอนเหนือเมืองราชบุรีขึ้นไป หน้าแล้งน้ำน้อย ตลิ่งจะสูงและปกคลุมด้วยวัชพืช (มีไว้เพื่อป้องกันตลิ่งพัง) ผู้ที่สัญจรทางเรือ โดยเฉพาะคนต่างถิ่น จะมองไม่เห็นวัด เขาจึงนิยมสร้างเจดีย์ไว้ที่ท่าวัด เพื่อเป็นที่สังเกต โดยเฉพาะวัดที่สำคัญ ปัจจุบันเหลืออยู่ ๓ วัด คือ ๑. วัดมหาธาตุวรวิหาร (อยู่ข้างศาลแป๊ะกง) ๒.วัดช่องลม อยู่ข้างโรงสูบน้ำ ๓.วัดโพธิ์เขียว ท่าแจ่ หรือเรียกอีกอย่างว่า เจดีย์หมายท่า

๑๙. ถนนอยุธยา

อยู่ต่อจากเจดีย์ท่าน้ำ เป็นถนนขึ้นจากท่าน้ำเข้าสู่พระมหาธาตุ ปัจจุบันบูรณะให้เห็นได้ส่วนหนึ่งที่เหลือรั้วของโรงเรียนเทศบาล ๔ สร้างทับ

๒๐. ศาลามุ้ง

พระครูปลัดทอง เล่าให้พระมหาไพบูลย์ฟังว่า บริเวณท่าน้ำนั้นจะมีศาลา ๑ หลัง ใช้เป็นที่ขึ้นเรือและลงเรือ (คงจะใช้เป็นที่หลับนอนบ้างบางโอกาส) ในศาลานั้นไม่มียุง เพราะใต้ถุนศาลาฝังแร่ชนิดหนึ่งไว้ ยุงจะไม่เข้าใกล้ ภายหลังลายแทงได้ไปปรากฏแก่ชาวอยุธยาท่านหนึ่ง แล้วชาวอยุธยาท่านนั้นได้มาขุดเอาไป เหตุนั้นจึงเรียก ศาลามุ้ง

๒๑. คนอยุธยาสร้างวัดมหาธาตุ

โบราณสถานก็ดี โบราณวัตถุก็ดี ในเมืองราชบุรี ทั้งชั้นนอกชั้นใน เต็มไปด้วยศิลปะของอยุธยาเป็นส่วนใหญ่ จึงลงสันนิษฐานได้ว่าโบราณสถานก็ดี โบราณวัตถุก็ดี ใช้ช่างอยุธยาเป็นผู้สร้าง ด้วยเหตุผล

๑. เจ้าเมืองราชบุรีไปช่วยราชการสงครามบ้าง ไปถวายบรรณาการประจำปีบ้าง เห็นความสวยงามของเมืองหลวงอยุธยา จึงนำช่างอยุธยามาสร้างเมืองของตนบ้าง

๒. ลายแทงที่วัดมหาธาตุวรวิหาร (ตามที่พระครูปลัดทองเล่าให้พระมหาไพบูลย์ฟัง) ไปปรากฏแก่ชาวอยุธยาถึง ๓ แห่ง คือ ๑.ศาลามุ้ง ๒.ที่ฐานพระปรางค์ ๓. ที่ลายปูนปั้นรูปราหูอมจันทร์ ที่หน้าบันพระปรางค์

๒๒. พระประจำเมือง

ยุคทวารวดี ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่นครปฐมได้สร้างพระพุทธรูปหินห้อยพระบาท ปางปฐมเทศนา ประดิษฐานไว้ ๔ มุมเมือง เรียกพระประจำเมือง ปัจจุบันทางราชการ ได้รวบรวมชิ้นส่วนที่กระจัดกระจายมาบูรณะขึ้นให้เต็มองค์ประดิษฐานอยู่ ณ พิพิธภัณฑ์ พระนคร ๑ องค์ ประดิษฐานอยู่ ณ พิพิธภัณฑ์ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑ องค์ ประดิษฐานอยู่ ณ พระปฐมเจดีย์ ๒ องค์

สำหรับเมืองชยราชบุรี ก็สร้างประดิษฐาน ณ วิหารทวารวดีเป็นพระประจำเมือง ๑ องค์เรียกพระอาทิมงคล เป็นพระพุทธรูปสร้างด้วยหินชนวน ประทับยืนปางประทานพร

ยุคเขมร พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้สร้างพระพุทธรูปนาคปรกปางสดุ้งมาร ด้วยหินทรายสีขาวไว้ประจำปรางค์ (ปราสาท) เรียกพระชัยพุทธมหานาค

ยุคอยุธยา สร้างพุทธรูปปูนปั้นไว้ประจำวิหารหลวง ปางสดุ้งมาร ศิลปะอยุธยายุคต้นก็เรียก อู่ทองยุคหลังก็เรียก อู่ทองหน้าหนุ่มก็เรียก ๒ องค์หันหลังให้กัน ในความหมายนอกจากเป็นที่สักการะประจำเมือง แล้วก็ยังขออาราธนาให้ช่วยระวังหน้าระวังหลังด้วย ตามความเชื่อของคนยุคนั้น องค์หน้าเรียก พระมงคลบุรี องค์หลังเรียก พระศรีนัคร์

ยุครัตนะโกสินทร์ สร้าง ๔ องค์ โดยกรมรักษาดินแดน ภาคเหนือพระราชทานไว้ ณ จังหวัดลำปาง ภาคตะวันออกพระราชทานไว้ ณ จังหวัดสระบุรี ภาคตะวันตกพระราชทานไว้ ณ จังหวัดราชบุรี ภาคใต้พระราชทานไว้ ณ จังหวัดพัทลุง เรียก พระนิรโรคันตรายชัยวัฒน์จตุรทิศ

****